

Grauwe Kiekendief

Kenniscentrum Akkervogels

Akkervogels in de provincie Noord-Holland in 2024

Tussenrapport

Henk Jan Ottens

In opdracht van:

**Provincie
Noord-Holland**

Colofon

Auteur:

Henk Jan Ottens

© Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels, november 2024

Rapportnummer GKA-Rapport 2024-13

Dit rapport is samengesteld in opdracht van provincie Noord-Holland in het kader van het Meetnet Agrarische Soorten ten behoeve van leefgebiedenonderzoek en monitoring van het stelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Wijze van citeren:

Ottens H.J. 2024. Akkervogels in de provincie Noord-Holland in 2024. GKA-Rapport 2024-13. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels, Zuidlaren.

Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels

Postadres Berkenweg 1, 9471 VA Zuidlaren

Website grauwekiekendief.nl

Contactpersoon Henk Jan Ottens

E-mail henkjan.ottens@grauwekiekendief.nl

Foto omslag: Kievitkuiken van enkele dagen oud. 15 mei 2024, Lakemanweg, Tersluis, ©Gerard Westerhuis

Inhoud

Akkervogels in de provincie Noord-Holland in 2024.....	2
Inhoud	3
1. Inleiding.....	4
1.1 Dankwoord	4
2. Opzet van het onderzoek	5
2.1 Doelsoorten broedvogels Natuurbeheerplan provincie Noord-Holland	5
3. Resultaten.....	6
3.1 Broedvogels van het leefgebied open akkerland	6
3.2 Niet-broedvogels en zoogdieren	8
3.3 Het 'raadsel van de Wieringermeer'.	10
4. Conclusie en aanbevelingen	15
5. Literatuur	16
Bijlagen	18

1. Inleiding

Het middels punttellingen in kaart brengen van boerenlandvogels is een adequaat middel om op landschapsschaal inzicht te krijgen in de aanwezigheid, verspreiding en ontwikkeling van broedvogels in het agrarisch gebied van Noord-Holland. Sinds de start van het Meetnet Agrarische Soorten in 2020 is in Noord-Holland een robuust netwerk van telpunten ontwikkeld waarin jaarlijks door vrijwilligers en professionals op ongeveer 160 punten wordt geteld. Uit de resultaten komt naar voren dat het open akkerland hoge dichtheden herbergt van gele kwikstaart, kievit, scholekster en wilde eend die ook landelijk in het oog springen.

Ter bescherming en ontwikkeling van deze populaties van verschillende vogelsoorten is sinds 2021 in Noord-Holland ongeveer 1000 hectare aan agrarische natuurmaatregelen beschikbaar; dit is ongeveer 1,4% van het leefgebied 'open akkerland'. Agrariërs kunnen kiezen uit verschillende maatregelen, zoals de aanleg van één tot negen meter brede akkerranden, veldjes met overstaand graan voor overwinterende vogels, of vlakdekkende maatregelen, zoals de aanleg van vogelakkers of percelen met dunner gezaaid graan. Deze maatregelen verruimen de mogelijkheden om veilig te kunnen broeden of zorgen voor extra voedsel. De vier agrarische collectieven in Noord-Holland sturen op het samenbrengen van maatregelen in zogenaamde 'clusters', waarbij zij streven naar een dekking van 5% in clustergebieden. Uitgangspunt is om deze zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de verspreiding van broedvogels in het leefgebied 'open akkerland'.

In dit rapport presenteren we de uitkomsten van de tellingen in 2024 en gaan we speciaal in op het 'raadsel van de Wieringermeer'.

Dit rapport is opgesteld in samenwerking met WSP advies- en ingenieursbureau. Een (te) hoge werkdruk noopte Matthias Kusters van WSP zijn MAS werkzaamheden na twee ronden te beëindigen. Matthias nam in de beheergebieden van Water, Land en Dijken en Hollands Noorden in totaal 27 punten voor zijn rekening. Deze punten zijn gedurende het seizoen overgenomen door Jan Zijp van GKA.

1.1 Dankwoord

Onze dank gaat uit naar de vrijwilligers Hans Westrik en Kees de Vries die in het landbouwgebied bij Schagerbrug een aantal punten onder handen nemen. Jan Zijp nam namens Kenniscentrum Akkervogels de 27 extra vrijgekomen van WSP over. Dank daarvoor. Onze dank gaat verder uit naar Grada Kwantes, Ellen Mul, Gieljan Beijen en Siebold van Breukelen van de agrarische collectieven in Noord-Holland. Dankzij hen konden we beschikken over geactualiseerde gegevens met betrekking tot de ligging van het agrarisch natuurbeer. In het bijzonder willen we Siebold bedanken die trouw ook weer zijn 13 punten op Texel telde. Tenslotte wordt Martin Witteveldt bedankt voor de prettige samenwerking en ondersteuning vanuit provincie Noord-Holland.

2. Opzet van het onderzoek

2.1 Doelsoorten broedvogels Natuurbeheerplan provincie Noord-Holland

Onderstaand is een overzicht gegeven van vogelsoorten die zijn opgenomen als doelsoort in het Natuurbeheerplan van de provincie Noord-Holland (versie 2023).

Tabel 2.1 Doelsoorten van leefgebied open akkerland in provincie Noord-Holland uit het Natuurbeheerplan 2023.

Open akkerland	Overzomerende vogels	Overwinterende vogels
Gele Kwikstaart	x	
Scholekster	x	
Kievit	x	
Blauwe Kiekendief		x
Veldleeuwerik	x	
Velduil		x
Ringmus		x
Geelgors		x
Ruigpootbuizerd		x

In het natuurbeheerplan is een verdeling gemaakt tussen overzomerende vogels (broedvogels) en overwinterende vogels. MAS richt zich in de eerste plaats op broedvogels in het leefgebied open akkerland, hoewel ook niet-broedvogels en zoogdieren worden genoteerd. Voor een uitgebreide uitleg over de telmethode en data-analyse wordt verwezen naar het rapport uit 2022 (Ottens, 2022).

3. Resultaten

3.1 Broedvogels van het leefgebied open akkerland

In het leefgebied open akkerland zijn in 2024 in totaal 86 soorten broedvogels aangetroffen (Tabel 3.1). Van elke soort is het totaal aantal territoria van alle telpunten weergegeven.

Tabel 3.1. Aantal vastgestelde territoria per soort op telpunten in het leefgebied open akkerland in 2024. De tien meest waargenomen soorten zijn groen gemarkeerd. Rode Lijst-soorten: * = gevoelig, ** = kwetsbaar, *** = bedreigd.

Soort	aantal	Soort	aantal	Soort	aantal
Bergeend	97	Holenduif	51	Scholekster	297
Blauwborst	7	Houtduif	139	Slobeend**	10
Boerenwaluw	46	Huismus*	29	Smient*	1
Bontbekplevier**	2	Huiswaluw*	8	Soepeend	12
Boomkruiper	2	Kauw	44	Soepgans	1
Bosrietzanger	9	Kievit	319	Sperwer	3
Braamsluiper	6	Kleine Canadese Gans (minima)	2	Spotvogel*	4
Brandgans	5	Kleine Karekiet	58	Spreeuw	40
Bruine Kiekendief	10	Kleine Mantelmeeuw	3	Stormmeeuw	10
Buizerd	30	Kleine Plevier	5	Tafeleend	4
Cettis Zanger	7	Kluut	5	Tjiftjaf	50
Ekster	55	Kneu*	52	Torenavalk**	23
Fazant	115	Knobbelzwaan	21	Tuinfluiters	5
Fitis	6	Koekoek**	2	Tureluur*	32
Fuut	13	Koolmees	37	Veldleeuwerik*	154
Gaai	5	Krakeend	109	Vink	39
Gele Kwikstaart*	266	Kuifeend	25	Visdief	4
Gierzwaluw	5	Meerkoet	211	Waterhoen	27
Grasmus	15	Merel	86	Waterral	2
Graspieper*	27	Muskuseend	1	Wilde Eend	252
Grauwe Gans	27	Nachtegaal	1	Winterkoning	76
Grauwe vliegenvanger	1	Nijlgans	57	Witte Kwikstaart	76
Groene Specht	5	Patrijs**	7	Wulp**	4
Groenling	17	Pimpelmees	14	Zanglijster	7
Grote Bonte Specht	12	Putter	48	Zilvermeeuw	15
Grote Canadese Gans	4	Rietgors	14	Zwarte Kraai	110
Grutto*	59	Rietzanger	42	Zwarte Roodstaart	2
Halsbandparkiet	1	Ringmus*	15	Zwartkop	38
Heggenmus	16	Roodborst	3		

De top tien van meest voorkomende soorten in Noord-Holland is in de getelde jaren vrijwel onveranderd. Kievit, scholekster, gele kwikstaart, wilde eend, meerkoet, veldleeuwerik houtduif, fazant en kraakeend prijken in 2023 ook op de lijst. Alleen de bergeend verloor in de lijst z'n plek ten faveure van de zwarte kraai.

De cetti's zanger lijkt op weg om ook de akkergebieden in Noord-Holland te veroveren. Troffen we in 2023 nog twee paar aan ten noorden van Amsterdam (Ottens 2023). In 2024 werden hier door Harm Jan Kiewiet zelfs meerdere zingende vogels gehoord. Gerard Westerhuis trof een cetti's zanger op een telpunt ten noorden van Lutjebroek en één nog noordelijker in de kop van de Wieringermeer. Opvallend is het lage aantal koekoeken dat gehoord wordt in de Noord-Hollandse akkergebieden. In 2024 werden er slechts twee genoteerd. Het ontbreekt allerm minst aan waardvogels zoals kleine karekieten, rietzangers en graspiepers, maar kennelijk wekken deze nauwelijks de aandacht van de schaars aanwezige koekoeken. Voor koekoeken in Noord-Holland moet je vooral in Waterland en in het duingebied langs de kust zijn (Foppen 2018).

3.2 Niet-broedvogels en zoogdieren

De basis van het meetnet ligt in het registreren van vogels die een broed-indicatieve binding met het gebied vertonen, oftewel territoriale vogels. Maar in absolute aantallen zijn het vooral niet-territoriale vogels die het meest worden aangetroffen. Dit zijn bijvoorbeeld groepen vogels die pleisteren op de akkers en velden om te rusten of op zoek zijn naar voedsel. Dit kunnen ook doortrekkers zijn, op weg naar verder gelegen broedgebieden. In Tabel 3.2 wordt een overzicht gegeven van de 109 soorten die zijn gezien of gehoord op de telpunten en niet de toets doorstonden om te kunnen worden aangemerkt als broedvogels.

Tabel 3.2. Aantal (109) waargenomen niet-broedende vogels in het leefgebied open akkerland in de provincie Noord-Holland in 2024. De tien meest waargenomen soorten zijn groen gemarkeerd.

Soort	Aantal	Soort	Aantal	Soort	Aantal
Aalscholver	40	Huiszwaluw	40	Rotgans	6256
Bergeend	73	Hybride Brandgans x Canadese Gans	2	Rouwkwikstaart	2
Blauwe Kiekendief	2	IJsvogel	1	Scholekster	83
Blauwe Pauw	2	Kauw	1225	Sijs	1
Blauwe Reiger	106	Kemphaan	5	Slechtvalk	3
Boerenzwaluw	150	Kievit	440	Slobeend	13
Bontbekplevier	1	Kleine Karekiet	1	Smient	5
Bonte Strandloper	41	Kleine Mantelmeeuw	907	Soepeend	12
Boomkruiper	2	Kleine Plevier	1	Soepgans	7
Boomvalk	4	Kleine Zilverreiger	1	Sperwer	2
Brandgans	753	Kneu	57	Spreeuw	1661
Bruine Kiekendief	35	Knobbelzwaan	155	Stadsduif	91
Buizerd	39	Kokmeeuw	2552	Steenloper	20
Casarca	88	Koolmees	2	Stormmeeuw	1323
Ekster	81	Koperwiek	35	Tapuit	8
Fazant	10	Kraanvogel	1	Tijftjaf	1
Fuut	3	Krakeend	59	Torenvalk	26
Gaai	7	Kramsvogel	52	Tureluur	30
Geelpootmeeuw	2	Kuifeend	91	Turkse Tortel	5
Gele Kwikstaart	49	Lepelaar	35	Veldleeuwerik	5
Gierzwaluw	58	Meerkoet	89	Vink	5
Goudplevier	70	Merel	9	Visdief	34
Graspieper	230	Morinelplevier	5	Waterhoen	6
Grauwe Gans	4084	Muskuseend	3	Watersnip	11
Groenling	22	Nijlgans	226	Wilde Eend	599
Groenpootruiter	39	Oeverloper	3	Winterkoning	8
Grote Bonte Specht	2	Oeverzwaluw	9	Wintertaling	67
Grote Canadese Gans	59	Pimpelmees	7	Witgat	10
Grote Mantelmeeuw	1	Purperreiger	1	Witte Kwikstaart	12
Grote Stern	9	Putter	50	Wulp	259
Grote Zilverreiger	30	Regenwulp	51	Zilvermeeuw	441
Grutto	53	Ringmus	1	Zilverplevier	1
Halsbandparkiet	13	Roek	1	Zwarte Kraai	693
Heggenmus	3	Roodborst	3	Zwarte Ruiter	1
Holenduif	251	Roodborsttapuit	1	Zwartkop	1
Houtduif	728	Rosse Grutto	64	Zwartkopmeeuw	3
Huismus	49				

In 2024 werden van de muizenetende soorten (blauwe reiger, grote zilverreiger, blauwe kiekendief, bruine kiekendief, buizerd en torenvalk) in totaal 238 individuen gezien. In 2023 (een muizenrijker jaar) waren dat er opvallend genoeg juist minder, slechts 144 individuen. Aangenomen wordt dat het beperkte aanbod aan muizen tot zwerfgedrag leidt onder muizenetende vogels die daardoor zichtbaarder worden. In 2023 werd gewag gemaakt van weinig doortrekkende kramsvogels (76) en tapuiten (15) (Ottens 2023). In 2024 daalde dit aantal nog verder naar respectievelijk 56 kramsvogels en slechts 8 doortrekkende tapuiten, zonder dat een duidelijke verklaring voor handen is, behalve dan dat onder zachte weersomstandigheden de terugkeer naar het broedgebied sneller zal worden ingezet.

Binnen het meetnet agrarische soorten worden niet alleen vogels genoteerd. De invoer applicatie biedt ook de mogelijkheid om waarnemingen van zoogdieren in te voeren. In 2024 werden de volgende zoogdieren aangetroffen op de telpunten: haas (930), ree (8), huiskat (6), wezel/hermelijn (1), konijn (1) en vos (1). Het ontbreken van muizen en mollen in het overzicht laat zien dat de kleinere zoogdieren niet gemakkelijk worden gezien.

Foto 3.1 In 2024 werden veel muizeneters, zoals de blauwe reiger, in het agrarisch gebied van Noord-Holland gezien. Aangenomen wordt dat het beperkte aanbod aan muizen tot zwerfgedrag leidt onder muizenetende vogels die daardoor zichtbaarder worden. Bobeldijk, 28 april 2024. © Gerard Westerhuis.

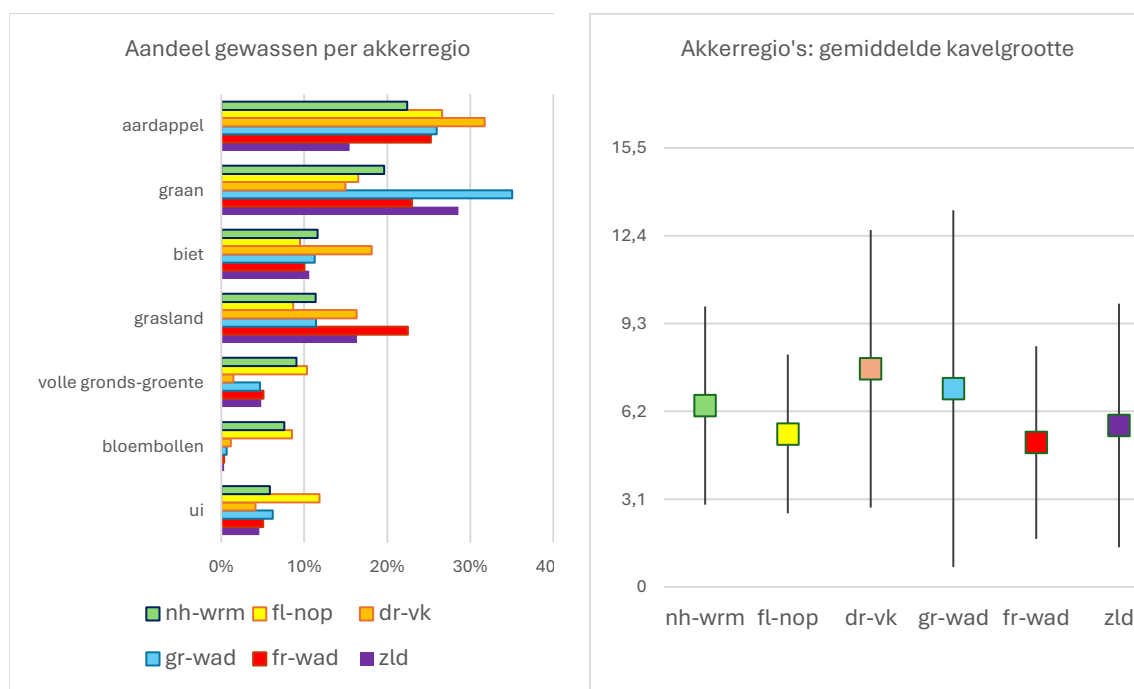
3.3 Het 'raadsel van de Wieringermeer'.

Landschappelijk hebben akkerbouwgebieden in Nederland veel gemeen. Het zijn vaak open gebieden met weinig beslotenheid waarin een groot gedeelte van de agrarische oppervlakte jaarlijks roterend is ingeruimd voor de verbouw van onder andere aardappels, suikerbieten en granen. Op het oog kunnen gebieden overeenkomen, toch kunnen ze op raadselachtige wijze ook van elkaar verschillen. Neem bijvoorbeeld het voorkomen van de veldleeuwerik die in veel akkerregio's tot één van de belangrijkste soorten kan worden gerekend, maar die in de Wieringermeer vrijwel ontbreekt als broedvogel. Dit terwijl oorspronkelijk de Wieringermeer ook rijk aan veldleeuweriken was. Wat is hier gebeurd?

In deze paragraaf vergelijken we de Wieringermeer met andere akkerregio's en proberen we, zonder direct een sluitende verklaring te hebben, het 'raadsel van de Wieringermeer' te ontrafelen. Als tegenhanger van de veldleeuwerik nemen we ter vergelijking een andere akkerzanger mee, de gele kwikstaart, die wel algemeen is in de Wieringermeer. Maar eerst zoomen we in op het agrarisch grondgebruik in verschillende akkerregio's.

Het agrarisch grondgebruik in Nederland heeft voornamelijk een bestemming als grasland, maar in verschillende regio's is het juist akkerbouw dat de toon voert. Soms in besloten landschappen en dan vaak in gebruik als maïsland, maar meestal in grote open ontginningsgebieden, zoals de Drents-Groningse veenkoloniën of op kleigronden langs de waddenkust in Groningen en Friesland, in de Flevopolders of in Zeeland. In Noord-Holland past de Wieringermeer in het rijtje 'grootschalige open akkerbouwgebieden'. Met een oppervlakte van ruim 20.000 hectare is de oude droogmakerij een akkergebied van formaat en is het het kerngebied van het leefgebied 'open akkerland' in de provincie Noord-Holland. De bodem bestaat er hoofdzakelijk uit kleiige gronden, van lichte zavelgronden, een mengvorm van zand en klei, oplopend naar zware zavelgronden, lichte zeekleigronden en zelfs een beperkte oppervlakte dat uit zware zeeklei bestaat. Beslotenheid in de Wieringermeer bestaat uit de aanplant van bossingels, wegen die omzoomd worden door bomen en boerderijen die omringd zijn door bosschages. Precies zoals in de andere regio's met het verschil dat de samenstelling van de bodem van regio tot regio kan variëren. In figuur 3.3.1 zijn, op basis van gegevens uit 2023, per regio de belangrijkste gewassen uit het bouwplan weergegeven.

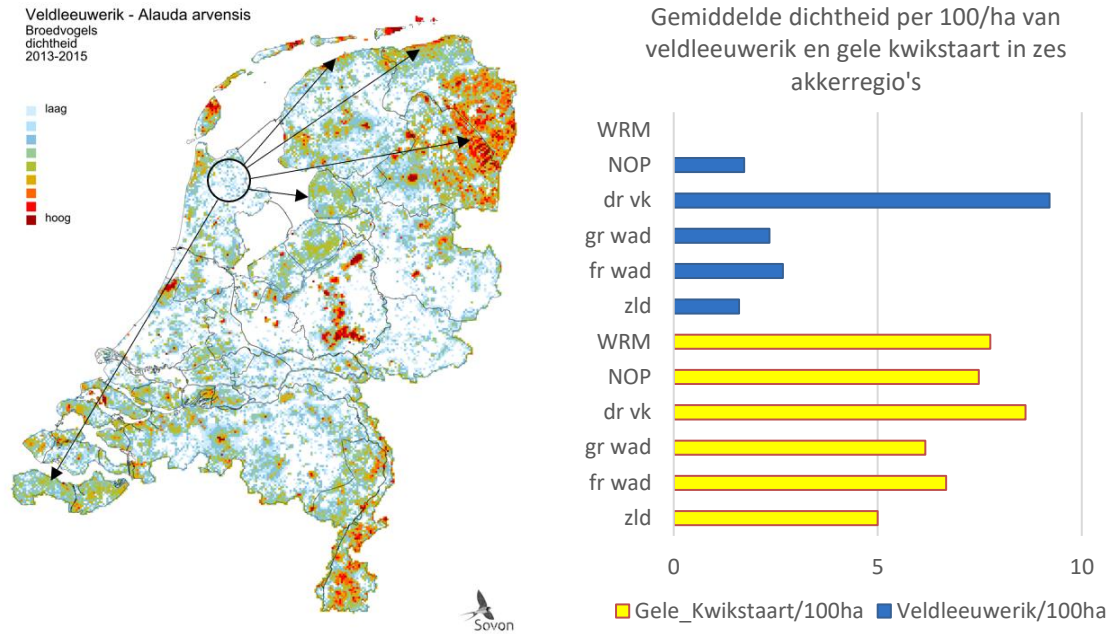
Figuur 3.3.1. Agrarisch grondgebruik en gemiddelde kavelgrootte en standaarddeviatie in de Wieringermeer en vijf andere akkerregio's in Nederland in 2023 (Basis Registratie Gewaspercelen, ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2023). nh-wrm = Noord-Holland Wieringermeer, fl-nop = Flevoland Noordoostpolder, dr-vk = Drenthe Veenkoloniën, gr-wad = Groningen waddenkust, fr-wad = Friesland waddenkust, zld-zld = Zeeland.

In alle akkergebieden is de combinatie van aardappel-, graan- en suikerbietenteelt en de aanwezigheid van graslanden de belangrijkste stoffer van de bodem. In de Wieringermeer hebben deze gewassen een gezamenlijke oppervlakte van 65%, terwijl in andere regio's dit aandeel kan oplopen tot boven de 80% van het agrarisch grondgebruik (Drenthe, Groningen en Friesland). De resterende oppervlakte is vooral in gebruik voor de teelt van volle gronds-groente, bloembollen en uien (Wieringermeer en Noordoostpolder) tot een bedekking die oploopt tot soms meer dan van 90% van het agrarisch grondgebruik. De overeenkomsten beperken zich niet alleen tot het grondgebruik. Ook de kavelgrootte in de akkergebieden is van een vergelijkbare omvang en is gemiddeld 6,2 hectare per perceel (figuur 3.3.1). In de Wieringermeer is de gemiddelde kavelgrootte met 6,3 hectare iets groter dan het gemiddelde. De grootste kavels, met respectievelijk een gemiddelde oppervlakte van 7,7 hectare en 7,0 hectare zijn te vinden in de Drentse veenkoloniën en langs de Groninger waddenkust. In Friesland zijn de kavels juist het kleinst met gemiddeld een oppervlakte van 5,1 hectare. Ook de oppervlakte agrarisch natuurbeheer verschilt weinig per regio. Gemiddeld beslaat het aandeel natuurvriendelijke maatregelen per regio ongeveer 1,25% van de betaalde oppervlakte. In de Wieringermeer en langs de Friese waddenkust ligt de grootste oppervlakte maatregelen met een aandeel van respectievelijk 1,96 en 2,02%. Het aandeel natuurmaatregelen is het kleinst langs de Groningse waddenkust met 0,74% van de totale oppervlakte akkerland.

In figuur 3.3.2. is de verspreiding van de veldleeuwerik in Nederland weergegeven met rechtsboven ook de dichtheden per akkerregio voor de veldleeuwerik en de gele kwikstaart.

In de twee onderste figuren zijn de kilometerhokken weergegeven waar sinds 2020 middels MAS steekproefsgewijs onderzoek wordt uitgevoerd naar de verspreiding en ontwikkeling van akkervogels.

Figuur 3.3.2. Verspreiding van de veldleeuwerik in Nederland. Met pijlen zijn de akkerregio's weergegeven waarmee de Wieringermeer is vergeleken. De mate van roodkleuring geeft de dichtheid aan veldleeuwerikterritoria weer. Vogelatlas van Nederland (Sovon 2018). Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer. Rechtsboven gemiddelde dichtheid per 100 hectare van de veldleeuwerik en de gele kwikstaart in zes akkerregio's in Nederland op basis van tellingen in het kader van het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) in 2010-2024 (zie voor terminologie figuur 3.3.1). De gegevens van Zeeland zijn ontleent aan 'Beleidsmonitoring broedvogels in Zeeland 2013-2019' (Vergeer *et al.* 2019). In de onderste twee figuren is de berekende dichtheid per kilometerhok weergegeven uit het Meetnet Agrarische Soorten. De mate van roodkleuring staat symbool voor de dichtheid.

In de verspreidingskaart van Nederland (figuur 2) van de veldleeuwerik zijn verschillende akkerregio's goed herkenbaar. Met name de akkers in Drenthe en Groningen herbergen grote aantallen

veldleeuweriken. In de figuur rechtsboven is een overzicht gegeven van de dichtheden per regio voor veldleeuwerik en gele kwikstaart. In bijna alle akkergebieden zijn gele kwikstaarten talrijker dan veldleeuweriken met uitzondering van de Drentse veenkoloniën waar de stand van de veldleeuwerik gemiddeld bijna op 10 paar per 100 hectare uitkomt. En hoe bijzonder is het ontbreken van veldleeuweriken in de Wieringermeer terwijl gele kwikstaarten er gemiddeld bijna 8 paar per 100 hectare haalt. En extra bijzonder omdat broedende veldleeuweriken wel in naburige regio's voorkomen en zelfs algemeen zijn, zoals ten zuiden van Julianadorp en op Texel.

Waarom hebben veldleeuweriken de Wieringermeer als broedvogel verlaten?

Direct na de inpoldering in 1930 wordt door ornithologen al gewag gemaakt van zingende veldleeuweriken in de Wieringermeer (Op de Coul 1932, van Dobben 1934). In 1937 wordt gerept over matig voorkomen wat neerkomt op 'enkele honderden malen waargenomen' (Schaank 1937). Begin jaren zestig beschrijft Woets de veldleeuwerik als een algemene soort (Woets 1963). Ook in recentere tijden wordt voor de Wieringermeer het voorkomen van veldleeuweriken vermeld (Teixeira 1979, van 't Hoff 2002) en in 'broedvogels van Noord-Holland' wordt voor de veldleeuwerik een presentie voor akkergebieden van 80% gegeven, zonder dat dichtheden per 100 hectare worden vermeld (Ruitenbeek 1990). In de meest recente broedvogelatlas uit 2018 doemt de Wieringermeer voor het eerst op als een witte, bijna lege vlek (Bos 2018). De start van het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) van provincie Noord-Holland in 2020 sluit hierop aan waarin waarnemingen in de jaren 2020-2024 van de soort uit de polder in het geheel ontbreken.

Het verdwijnen van de veldleeuwerik uit de Wieringermeer lijkt dus van recente oorsprong. Iets dat z'n beslag heeft gekregen vanaf de eeuwwisseling en ten tijde van de tweede broedvogelatlas (2012-2015) zichtbaar werd op verspreidingskaarten en bevestigd wordt vanuit het MAS. De steekproefomvang van het MAS en de spreiding van de telpunten is met 1 telpunt per 225 hectare bovengemiddeld en sluit goed aan bij de homogeniteit van het landschap. Methodologisch is het telsysteem derhalve voldoende robuust dat het niet aannemelijk is dat aanwezige veldleeuweriken op landschapsschaal worden gemist. Ook de soortenkennis van onze professionele tellers in de polder is op orde, zodat mag worden aangenomen dat aanwezige veldleeuweriken niet over het hoofd worden gezien.

Over de werkelijke reden waarom de veldleeuwerik uit de Wieringermeer is verdwenen blijft het gissen, maar is een verandering in het voedselaanbod het meest voor de hand liggend. Ten opzichte van graslanden herbergen akkers vaak minder insecten (de Haan 2023) en is het aanbod van insecten in kleigebieden vaak weer kleiner dan op akkers op dal- of zandgronden (Drenthe en Groningen). Veldleeuweriken zijn voor het voedsel voor hun jongen afhankelijk van de beschikbaarheid van larven van vooral kevers (coleoptera), vlinders (lepidoptera), tweevleugelen (o.a. vliegen en muggen), vliesvleugelen (hymenoptera) en spinnen (araneae) (Ottens 2014). Speelt een mogelijke verandering in de aanwezigheid en beschikbaarheid van deze prooi-soorten een bepalende rol bij de teloorgang van de veldleeuwerik in de Wieringermeer? Op landschapsschaal bijna niet voor te stellen, maar als de beschikbaarheid van insecten daadwerkelijk gekrompen is, waarom speelt dit de gele kwikstaart dan geen parten. Eveneens een insectenetende soort die in de Wieringermeer vermoedelijk afhankelijk is van dezelfde prooi-soorten en wijdverbreid is in de polder. Kortom, het signaleren van veranderingen wil niet zeggen dat automatisch ook verklaringen voorhanden zijn. De casus die voor ligt is echter dermate interessant dat nader onderzoek is aan te bevelen. Een combinatie van voedselonderzoek

(insecten) en broedbiologisch onderzoek op een vergelijkbare manier zoals elders wordt uitgevoerd, geeft inzicht in voedselbeschikbaarheid, het broedgedrag en opgroeimogelijkheden voor kuikens en sterfteoorzaken. Het onderzoek behelst dan zowel veldleeuwerik als gele kwikstaart en veldleeuwerik (en ook buiten de Wieringermeer). Beide soorten worden ook in andere delen van het land onderzocht zodat vergelijkingen met vergelijkbare gebieden mogelijk zijn. De rol en de omvang van het agrarisch natuurbeheer als 'managementtool' voor ontheemde veldleeuweriken biedt aansluitend de mogelijkheid om tot een verdere optimalisatie van het akkerbeheer in de Wieringermeer te komen. De vraag daarbij is welke vormen van beheer in te zetten en waar? Want de Wieringermeer zonder veldleeuweriken, dat kan toch niet!

Foto 3.1 De Wieringermeer. Grootschalige openheid met akkerbouw en windmolens. Omgeving Schagerweg, Middenmeer, 30 juni 2023. © Gerard Westerhuis.

4. Conclusie en aanbevelingen

Het MAS-meetnet voorziet in telpunten met agrarisch natuurbeheer en telpunten zonder agrarisch natuurbeheer. Deze zogenaamde strata-verdeling geeft de mogelijkheid om al dan niet soortspecifieke voorkeuren voor het agrarisch natuurbeheer in beeld te krijgen, en uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van het natuurbeheer. Om binnen het strata-onderzoek tot een goede koppeling van telpunten met agrarisch natuurbeheer te kunnen komen en om inzicht te hebben in de pakketten is het van belang over accurate gegevens te kunnen beschikken. Aanbevolen is om de verantwoordelijkheid voor het verstrekken van deze gegevens via de provincie Noord-Holland te laten verlopen.

Vanaf 2020 wordt de MAS-monitoring ook ingezet ter ondersteuning van de agrarische collectieven. Om tot een verdere verbetering van het agrarisch natuurbeheer te kunnen komen is het van belang dat het beheer van pakketten en de ligging ervan goed aansluiten op de ecologische behoeften van belangrijke akkervogelsoorten. De monitoringdata kan daarbij een bruikbare basis zijn voor een ecologische beoordeling van de collectieve beheergebieden, waarbij voorkeurslocaties voor akkervogelbeheer in kaart worden gebracht.

Het aantal broedvogelsoorten dat in het Natuurbeheerplan van de provincie Noord-Holland is opgenomen als doelsoort is met de gele kwikstaart, veldleeuwerik, kievit en scholekster beperkt. Het ontbreken van de patrijs als doelsoort, die zowel internationaal als nationaal als kwetsbaar op de rode lijst van bedreigde soorten staat aangemerkt (Sovon 2016), is opvallend. Kwartel, graspieper en kneu zouden ook kunnen worden toegevoegd omdat hun voorkomen sterk verbonden is met het open agrarische akkerlandschap in Noord-Holland en met het agrarisch natuurbeheer.

Het voorkomen en de dichtheden van broedvogels in Noord-Holland verschilt per soort en is afhankelijk van het ecologisch profiel van betreffende soorten. Agrarisch natuurbeheer kan een bijdrage leveren aan een verdere verbetering van het leefgebied 'open akkerland'. Inzichten vanuit het MAS kunnen helpen bij de totstandkoming van een doelmatige inrichting met natuurmaatregelen van het leefgebied 'open akkerland'.

De inzet van agrarisch natuurbeheer is mogelijk een belangrijke factor voor het voortbestaan van de veldleeuwerik in de Wieringermeer. Voedsel- en broedbiologisch onderzoek kan inzicht geven in de lokale omstandigheden en biedt aanknopingspunten om de veldleeuwerik terug te laten keren als broedvogel in de Wieringermeer. Het agrarische collectief Hollands Noorden en GKA zouden gezamenlijk tot een verkenning van de mogelijkheden hiertoe kunnen komen.

5. Literatuur

Basis Registratie Gewaspercelen, ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2023

Bos J. (2018). Veldleeuwerik *Alauda arvensis*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland, Vogelatlas van Nederland, p. 426-427. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Coul P.G. op de (1932) De Wieringermeerpolder in het broedseizoen van 1932. LIMOSA 5 (1) : 12 - 18.

Dobben W.H. van (1934). Gegevens over de Wieringermeerpolder in het broedseizoen 1934. LIMOSA 7 (3) : 101 - 103.

Foppen R. (2018). Koekoek *Cuculus canorus*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland, Vogelatlas van Nederland, p. 336-337. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

De Haan W. (2023). The link between habitat use and food abundance in curlew *Numenius arquata* chicks growing up in intensive farmland. Master Research Project, Rijksuniversiteit Groningen.

Hoff van 't 2002. Veldleeuwerik *Alauda arvensis*. Pp 312-313 in: sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey- Nederland Leiden.

Natuurbeheerplan Noord-Holland, Versie 2023. Provincie Noord-Holland, Haarlem 2023

Ottens H.J., Kuiper M.W., Flinks H., Ruijven van J., Siepel H., Koks B.J., Berendse F., Snoo G. R., 2014. Do fieldmargins enrich the diet of the skylark *Alauda arvensis* on intensive farmland. PhD thesis, Wageningen University, Wageningen, NL (2015).

Ottens H.J. & Wiersma P. 2022. Meetnet Agrarische Soorten in de provincie Noord-Holland in 2020-2022. Evaluatierapport. GKA-Rapport 2023-06. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels, Scheemda

Ottens H.J. 2023. Meetnet Agrarische Soorten in de provincie Noord-Holland in 2023. GKA-Rapport 2023-23. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels, Zuidlaren.

Ruitenbeek W. (red), Scharinga K,C,. & Zomerdijk P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland. Provinciaal bestuur van Noord-Holland. 1990.

Schaank J.R.H. (1937) De broedvogels van den Wieringermeerpolder in 1936. LIMOSA 10 (1) : 22 - 32.

Teixeira R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. p. 230-231. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, 's Graveland 1979.

Vergeer J.W., Marx L. & Sierdsema H. 2019. Beleidsmonitoring broedvogels Zeeland in ANLb- en SNL-gebied, 2013-2019. Sovon-rapport 2019/86. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Woets D. Vogellevens in de Wieringermeer 1930 – 1962. De Levende Natuur 66 (2): 41-48, 1963.

Bijlagen

Bijlage 1: Soortkaarten met daarop weergegeven de verspreiding per soort op kilometerhokniveau (100 hectare) in 2024.

